

/a tanulmány/

Oroszország fejlődésének alapvető, legállandóbb jellemvonása fejlődésének lelassult jellege s az ebből következő gazdasági elmaradottság, a társadalmi formák kezdetlegessége, az alacsony kultúrális szint.

A keleti szelek és az ázsiai hódítók előtt nyitva álló hatalmas és zord síkság lakosságát maga a természet károztatta hosszú elmaradásra. A nomád törzsekkel folytatott harc majdnem a XVII. század végéig tartott. A szelekkel való harc, melyek télen nagy hideget, nyáron aszályt hoznak, máig sem fejeződött be. A mezőgazdaság, az egész fejlődés alapja, extenzív utakon haladt előre: Északon kivágták és felégették az erdőket, Délen a szűzföldeket törték fel; a természet meghódítása szélességében történt és nem mélységében.

Amíg a nyugati barbárok a római kultúra romjain telepedtek meg, ahol sok régi kő állt rendelkezésre építőanyagként, a Kelet szlávjai nem találtak semmilyen örökséget sem a sivár síkságon: elődeik még alacsonyabb fokon álltak, mint ők maguk. A nyugat-európai népek, miután gyorsan megtámaszkodtak természetes határaikban, ipari városok gazdasági és kultúrális csomópontjait hozták létre. A keleti síkság lakossága a helyszüke első jeleire az erdőbe hatolt vagy elvándorolt a határvidékre, a sztyeppre. A parasztság legkezdemenyezőbb és legvállalkozóbb kedvű elemei Nyugaton városiakok lettek, kézművesek, kereskedők. Keleten az aktív és bátor elemek csak részben lettek kereskedők, a többség viszont - kozák, határlakó vagy telepés. A társadalmi differenciálódás folyamata, mely Nyugaton intenzív volt, Keleten elmaradt vagy elmosta a terjeszkedés. "Moszkva cárja, mégha keresztény is, lassú gondolkodású emberek fölött uralkodik", írta Vico, I. Péter kortársa. A moszkvaiak "lassú gondolkodása" a gazdasági fejlődés lassú tempóját, az osztályviszonyok kiforratlanságát, a belföldi történelem szegényességét tükrözte.

Egyiptom, India és Kína ókori civilizációi önmagukban is igen jelentősek voltak, és elegendő idővel rendelkeztek ahhoz, hogy alacsony termelődük ellenére társadalmi viszonyaikat csaknem annyira a részletekig menően kidolgozzák, mint amennyire országaik kézművesei kidolgozták termékeiket. Oroszország nemcsak földrajzi szempontból állott Európa és Ázsia között, hanem társadalmilag és történelmileg is. Különbözött az európai Nyugattól, de elvált az ázsiai Kelettől is, különböző időszakokban különböző vonásokkal hol az egyikhez, hol a másikhoz közeledve. A Kelet adta a tatár igát, amely fontos elemként vett részt az orosz állam építésében. A Nyugat még rettentesebb ellenség volt, de egyúttal tanító is. Oroszország nem tudott a Kelet formái közt elrendeződni, mivel mindig a Nyugat katonai és gazdasági nyomásához kellett alkalmazkodnia.

A feudális viszonyok meglétét Oroszországban, melyet korábbi történészek tagadtak, a legutóbbi kutatások alapján feltétlenül bizonyítottnak lehet tekinteni. Sőt, az orosz feudalizmus alapelemei ugyanazok voltak, mint Nyugaton. De már egyedül az a tény, hogy a feudális korszak létét hosszas tudományos viták útján kellett megállapítani, eléggé bizonyítja az orosz feudalizmus fejletlenségét, kiforratlanságát, kultúrális emlékeinek szegénységét.

Egy elmaradott ország átveszi a fejlett országok anyagi és eszmei vívmányait. De ez nem jelenti azt, hogy szolgai módon követi őket, lemásolva múltjuknak minden szakaszát. A történelmi ciklusok megismételhetőségének - Vico és későbbi követői - régi, prekapitalista kultúráknak és részben a kapitalista fejlődés első tapasztalatainak terén végzett megfigyelésekre támaszkodik. A kultúrális fokozatok újabb és újabb keletkezési helyeken való közismert ismétlődése tényleg kapcsolatban volt az egész folyamat provinciálisságával és epizodikusságával. A kapitalizmus azonban, ezeknek a viszonyoknak a leküz-

dését jelenti. Előkészítette, és bizonyos értelemben megvalósította az emberiség fejlődésének egyetemességét és folytonosságát. Ez már önmagában véve kizárja a különböző népek fejlődési formái megismétlődésének a lehetőségét. Az élenjáró országokat utólról kénytelen elmaradott ország nem tartja be a sorrendet: a történelmi késés privilégiuma - ilyen privilégium pedig létezik - lehetővé teszi, vagy helyesebben kikényszeríti a kész eredményeknek a megszokottnál gyorsabb elsajátítását, közbeeső szakaszok sorát átugorva. A barbárok az ijt rögtön puskára cserélik, nem járják végig azt az utat, amely a múltban a fegyverek között vezetett. Az európai gyarmatosítók Amerikában nem kezdtek előlről a történelmet. Az a körülmény, hogy Németország vagy az Egyesült Államok megelőzték Angliát, éppen kapitalista fejlődésük késetttségével magyarázható. És fordítva, a konzervatív anarchia a brit szénbányászatban, csakúgy, mint MacDonald és barátai fejében, fizetség a múltért, amikor Anglia túlságosan is sokáig játszotta a kapitalista hegemon szerepét. A történelmileg megkéssett országok fejlődése szükségképpen a történelmi folyamat különböző szakaszainak sajátos összekapcsolódásához vezet. A pálya egészében tervszerűtlen, bonyolult, kombinált jelleget kap.

A közbeeső lépcsőfokok átugrásának lehetőségét egyáltalán nem tekintjük abszolútnak; annak mértékét végül is, az ország gazdasági és kulturális befogadóképessége határozza meg. Az elmaradott nép ráadásul gyakran lecsökkenti a kívülről átvett kész eredményeket, amikor saját sokkal primitívebb kultúrájához alkalmazza őket. Ezáltal maga az asszimiláció folyamata ellentmondásos jellegű lesz. Így I. Péter alatt a nyugati technika és iskolázás /mindenekelőtt a katonai és a kézműipari/ elemeinek átvétele a jobbágyrendszernek, mint a munkaszervezés alapvető formájának az elmélyüléséhez vezetett. Az európai fegyverzet és az európai kölcsönök, ez is és az is a magasabb rendű

kultúra vitathatatlan terméke, a cárizmus erősödéséhez vezettek, amely korábban a maga részéről fékezte az ország fejlődését.

A történelmi törvényszerűségnek semmi köze a pedáns sematizmushoz. Az egyenlőtlenség, ami a történelmi folyamat legáltalánosabb törvénye, a legmarkánsabban és a legbojnyolultabban az elmaradott országok során figyelhető meg. A külső szükségszerűség ostorcsapásai alatt az elmaradottságnak ugrásokat kell tennie. Az egyenlőtlenség egyetemes törvényéből egy másik törvény következik, amelyet, jobb szó híján, a kombinált fejlődés törvényének lehet nevezni, amin az út különböző szakaszainak összeegyeztetését, különböző stádiumok összetársítását, anarchikus formáknak a legmodernebbekkel való keveredését értem. E nélkül a törvény nélkül, annak minden anyagi tartalmát figyelembe véve, nem lehet Oroszország történetét megérteni, csakúgy, ahogy általában a kultúrális szempontból később a fejlődés útjára lépett országok történetét sem.

A gazdagabb Európa nyomása alatt Oroszországban az állam a nemzeti vagyonnak viszonylag sokkal nagyobb részét igényelte, mint Nyugaton, és ezzel nemcsak a néptömegeket kárhóztatta kétszeres nélkülözésre, hanem a birtokos osztályok alapjait is gyengítette. Ugyanakkor az utóbbiak támogatására szorulva siettetten és szabályozta azok formálódását. Ennek eredményeként a bürokratizált, privilegizált osztályok sohasem tudtak teljesen felemelkedni, és az állam Oroszországban annál inkább közeledett az ázsiai despotizmushoz.

A bizánci önkényuralom, melyet a moszkvai cárok hivatalosan a XVI. század elejétől sajátítottak el, a szolgálónemesség segítségével engedelmességre kényszerítette a bojárokat, és maga alá rendelte a nemességet, leigázva számára a parasztságot, hogy ezen az alapon pétervári császári abszolútizmussá alakuljon át. Az egész folyamat megkésettségét eléggé jellemzi az, hogy a jobbágy-

rendszert, mely a XVI. század végétől született, a XVII. században alakult ki, a XVIII. században érte el a virágzását, jogilag csak 1861-ben törölték el.

A papság, a nemesség után, nem kis szerepet játszott a cári önkényuralom kialakulásában, de teljesen szolgai szerepet. Az egyház sohasem emelkedett fel Oroszországban olyan irányító szerepig, mint a katolikus Nyugaton: megelégedett az egyeduralom szellemi szolgáltójának helyével, és alázata érdeméül tudta azt be. A püspökök és metropoliták csak akkora hatalommal rendelkeztek, mint a világi hatalom kegyeltjei. A pátriárkák a cárokkal együtt cserélődtek. A pétervári időszak alatt az egyház függése az államtól még szolgáltaibb lett. 200 ezer pap és szerzetes lényegében a bürokrácia részét alkotta, a vallás sajátos rendőrségét. Kárpótlásul ezért az általános rend őrzői óvták a pravoszláv papság monopóliumait a hit dolgaiban, földjeit és bevételeit.

A szlavofilság, az elmaradottság messianizmusa saját filozófiát épített arra, hogy az orosz nép és egyháza teljesen demokratikus, a hivatalos Oroszország pedig - német bürokrácia, amit Péter honosított meg. Marx jegyezte meg ezzel kapcsolatban: "/egészen olyanok ezek/, mint a tauton szamarak, akik II. Frigyes stb. zsarnokságát a franciákra kenik, mintha bizony visszamaradott szolgáltnak nem kellenének mindig civilizált szolgák, akik idomítják őket". Ez a rövid megjegyzés maradéktalanul elintézi nemcsak a szlavofilok régi filozófiáját, hanem a "rasszisták" újabb megnyilatkozásait is.

Nemcsak az orosz feudalizmusnak, hanem az egész régi orosz történelemnek is a szegénysége a valódi középkori városoknak, mint kézműipari-kereskedelmi központoknak a hiányában fejeződik ki a legnyomatékosabban. Oroszországban a kézművesség nem tudott elkülönülni a földműveléstől és megőrizte kusztárjellegét. A régi orosz várások kereskedelmi, adminisztratív, katonai és földesúri központok

voltak, következésképpen fogyasztási és nem termelési központok. Még Novgorod is, amely közel volt a Hansához, és nem ismerte a tatár igát, csak kereskedő, és nem ipari város volt. Igaz, a különböző területeken szétszórtan működő paraszti ipar jelentős kereskedelmet igényelt. De a vándorló kereskedők semmiképp sem tudták elfoglalni a társadalmi életben azt a helyet, amit Nyugaton az a kézműves-céhes és kereskedő-ipari kis- és középpolgárság elfoglalt, amelyik elválaszthatatlan kapcsolatban volt paraszti környezetével. Ráadásul az orosz kereskedelem fő útvonalai külföldre vezettek, messzi évszázadok óta biztosítva a külföldi kereskedőtöke irányító szerepét, és félgyarmati jelleget adva az egész forgalomnak, amelyben az orosz kereskedő közvetítő volt a nyugati városok és az orosz falu között. A gazdasági viszonyoknak ez a fajtája továbbfejlődött az orosz kapitalizmus időszakában és szélsőségesen nyilvánult meg az imperialista háborúban.

Az orosz városok jelentéktelensége, amely a leginkább lehetővé tette az ázsiai típusú állam kimunkálását, részben kizárta a reformáció lehetőségét, vagyis a feudális-bürokratikus pravoszlávia felváltását a kereszténységnek valamely, a polgári társadalom követelményei számára alkalmassá tett modernizált változatával. Az állami egyház elleni harc nem emelkedett a paraszti szekták szintje fölé, ideértve közülük a leghatalmasabbat is, az óhitűek szektáját.

Másfél évtizeddel a Nagy Francia Forradalom előtt Oroszországban leverték a kozákok, parasztok és urali jobbágmunkások mozgalmát, ami Pugacsov-felkelés néven ismert. Mi hiányzott ehhez a rettenetes erejű népi felkeléshez, hogy forradalommal alakulhasson át? A harmadik rend. A városok ipari demokráciája nélkül a parasztháború nem fejlődhetett forradalommal, mint ahogy a paraszti szekták sem emelkedhettek fel a reformációig. Sőt, a Pugacsov-felkelés eredményeként megszilárdult a bürokratikus

abszolutizmus, mint a nemesi érdekek védelmezője, amely legitímálta magát a nehéz órákban.

Az ország europizálása, ami formálisan Péter alatt kezdődött el, a következő évszázad folyamán mindinkább magának az uralkodó osztálynak, azaz a namességnek a szükségletévé vált. 1825-ben a nemesi intelligencia, miután politikailag általánosította ezt a szükségletet, a fegyveres összeesküvés eszközához nyúlt az önkényuralom korlátozása céljából. A haladó nemesség az európai polgári fejlődés kényszerítő ereje alatt tehát megpróbálta, hogy helyettesítse a hiányzó harmadik rendet. De a liberális be rendezkedést mégis össze akarta kapcsolni saját rendi uralmának alapjaival, és ezért mindennél jobban félt a parasztság mozgósításától. Nem meglepő, hogy az összeesküvés megmaradt a kiváló, de elszigetelt tisztikar vállalkozásának, amely szinte harc nélkül törte be a fejét. Ez a dekabrista felkelés lényege.

Azok a földesurak, akiknek gyárai voltak, saját rendjük körében elsőnek kezdtek engedni a szabad munkaerő alkalmazásának a jobbágmunka helyett. Ugyanebbe az irányba hatott az orosz gabona növekvő külföldi exportja is. 1861-ben a nemesi bürokrácia, a liberális földesurakra támaszkodva, végrehajtja a jobbágyreformot. Az erőtlen polgári liberalizmus ennél a műveletnél csak szófogadó kórust alkotott. Főleg az azt mondani, hogy a cárizmus még főszvényebben és alattomban oldotta meg Oroszország alapvető problémáját, vagyis az agrárkérdést, mint ahogy a porosz monarchia oldotta meg a következő évtizedben Németország alapvető problémáját, vagyis a nemzeti egység megteremtését. Az egyik osztály feladatainak egy másik osztály által való megoldása is egyike azoknak a kombinált módszereknek, melyek az elmaradott országokra jellemzőek.

Azonban a kombinált fejlődés törvénye a legvitathatatlanabbul az orosz ipar történetében és jellegében mutatkozik meg. Miután későn jött létre, nem ismételte meg

az élenjáró országok fejlődését, hanem abba utóbb kapcsolódott be, hozzáigazítva saját elmaradottságához annak legújabb eredményeit. Mint ahogy Oroszország gazdasági fejlődése teljes egészében átlépett a céhes ipar és a manufaktúra korszakain, éppúgy az ipar egyes ágazatai gyakori ugrások sorát hajtották végre olyan technikai-termelési szakaszokon keresztül, amelyek Nyugaton évtizedekig tartottak. Ennek köszönhetően az orosz ipar bizonyos időszakokban rendkívül gyorsan fejlődött. Az első forradalom és a háború között Oroszország ipari termelése mintegy a duplájára emelkedett. Ez néhány orosz történész számára elegendő alapnak bizonyult ahhoz a következtetéshez, hogy "sütba kell dobni az elmaradottságról és lassú fejlődésről szóló legendát".^x Valójában az ennyire gyors fejlődés lehetőségét éppen az az elmaradottság adta, ami sajnos, nemcsak a régi Oroszország felszámolásának pillanatáig maradt meg, hanem mint annak öröksége, egészen a mai napig.

A nemzet gazdasági színvonalának alapvető mércéje a munka termelékenysége, ami a maga részéről az iparnak az ország egész gazdaságában elfoglalt részarányától függ. Közvetlenül a háború előtt, amikor a cári Oroszország elérte jólétének legnagyobb fokát, az egy főre jutó nemzeti jövedelem 8-10-szer kisebb volt, mint az Egyesült Államokban, ami nem meglepő, ha figyelembe vesszük, hogy a munkaképes lakosság 4/5-e Oroszországban a mezőgazdaságban volt foglalkoztatva, míg az Egyesült Államokban 1 földművelésben foglalkoztatottra 2,5 ipari foglalkoztatott jutott. Hozzátehetjük, hogy a háború előtt Oroszországban 100 négyzetkilométerre 0,4 km vasút jutott, Németországban - 11,7, Ausztria-Magyarországon - 7,0. A többi összevethető koeficiens szintén hasonló képet ad.

^xA megállapítást M.N. Pokrovskij professzor tette. Ld. az 1.sz. mellékletet. /A hivatkozott mellékletet közölte a Fejlesztéstudományok regionális sorozatának első kötete: Az orosz történelem egyetemessége és különössége. Bp. 1982. 319-324.l. - a fordító./

De, mint már mondtuk, a kombinált fejlődés törvénye éppen a gazdaság területén lép fel a legnagyobb erővel. Míg a paraszti földművelés legnagyobb része megmaradt egészen a forradalomig majdhogynem a XVII. század színvonalán, addig Oroszország ipara, technikáját és kapitalista struktúráját tekintve az élenjáró országok szintjén állt, sőt néhány szempontból túl is szárnyalta őket. A 100-nál kevesebb munkással dolgozó kisvállalatok 1914-ben az Egyesült Államokban az ipari munkáságnak 35 %-át foglalkoztatták, míg Oroszországban - csak 17,8 %-át. A 100-100 munkással dolgozó közép- és nagyvállalatok mintegy azonos aránya mellett az 1000 munkásnál többet foglalkoztató gyárakban dolgozott az Egyesült Államokban az összes munkás 17,8 %-a, Oroszországban pedig - 41,4 %-a! A legfontosabb ipari körzeteknél ez az arány még magasabb: a pétervárinál - 44,4 %, a moszkvainál - 57,3 %. Hasonló eredményt kapunk, ha az orosz ipart a brittel vagy a némettel hasonlítjuk össze. Ez a tény, amelyet először 1908-ban állapítottunk meg, nehezen fér bele az Oroszország elmaradottságáról alkotott banális képbe. De mindazonáltal nem cáfolja meg az elmaradottságot, csak dialektikusan kiegészíti azt.

Az ipari tőke összefonódása a banktőkével Oroszországban megintcsak olyan teljes volt, mint valószínűleg egyetlen más országban sem. De az ipar alávetése a bankoknak egyúttal a nyugat-európai pénzpiacnak való alávetését is jelentette. A nehézipar /fém, szén, olaj/ csaknem teljes egészében a külföldi pénztőke ellenőrzése alatt állt, amelyik létrehozta magának Oroszországban a bankok segítő és közvetítő rendszerét. A könnyűipar ugyanazon az úton járt. Míg a külföldiek egészében véve Oroszország részvénytársasági tőkéjének 40 %-ával rendelkeztek, addig az ipar vezető ágaiban ez az arány sokkal magasabb volt. Minden túlzás nélkül mondhatjuk, hogy az orosz bankok, üzemek és gyárak részvényeinek ellenőrző csomagja külföldön volt, ezen belül Anglia, Franciaország és

Belgium tőkerésze csaknem kétszer annyi volt, mint Németországé.

Az orosz burzsoázia jellegét és politikai arculatát az orosz ipar származási körülményei és struktúrája határozta meg. Az ipar magas koncentrációja már önmagában is azt jelentette, hogy a kapitalista vezetőrétteg és a néptömegek között nem volt meg az átmeneti rétegek hierarchiája. Ehhez járult az, hogy a legfontosabb ipari, bank- és közlekedési vállalatok tulajdonosai külföldiek voltak, akik nemcsak az Oroszországból nyert profitot realizálták, hanem politikai befolyásukat is a külföldi parlamentekben, és nemcsak, hogy nem mozdították elő az orosz parlamentarizmusért folyó harcot, hanem gyakran akadályozták is azt: elegendő a hivatalos Franciaország szegyenletes szerepére emlékeztetnünk. Ezek az orosz burzsoázia politikai elszigeteltségének és népellenes jellegének az alapvető és kiűszöbölhetetlen okai. Ha történetének hajnalán még nem volt elég érett, hogy végrehajtsa a reformációt, úgy túlérletnek bizonyult, amikor elérkezett az idő a forradalom vezetésére.

Az ország általános fejlődési menetének megfelelően a gyűjtőmedence, ahol az orosz munkásosztály formálódott, nem a céhes kézműipar volt, hanem a mezőgazdaság, nem a város, hanem a falu. Az orosz proletariátus ennek során nem fokozatosan, évszázadok alatt jött létre, a múlt terheit vonszolva, mint Angliában, hanem vágatempóban, a körülmények, kapcsolatok, viszonyok hirtelen megváltozásával, és élesen szakítva a tegnappal. A cárizmus koncentrált elnyomásával összekapcsolódva éppen ez tette az orosz munkásokat fogékonná a forradalmi gondolat legbátrabb következtetései iránt, hasonlóan ahhoz, ahogyan az elmaradott orosz ipar fogékonnak mutatkozott a kapitalista szervezés utolsó szavára.

Az orosz proletariátus mindig újra felidézte származásának rövid történetét. Ugyanakkor, amikor a fémfel-

dolgozó iparban, különösen Pétervárott, kikristályosodott az ipari proletárok rétege, végleg szakítva a faluval, az Uralban még túlsúlyban volt a félig proletár - félig paraszt típusa. A munkáserő állandó áramlása a faluból valamennyi ipari körzetbe felfrissítette a proletariátus kapcsolatát alapvető szociális gyűjtőmedencéjével.

A burzsoázia politikai tehetetlenségét közvetlenül meghatározta a proletariátussal és parasztsággal való viszonyának jellege. Nem tudta maga után vonni a munkásokat, akik ellenségesen szembekerültek vele a mindennapi életben és nagyon korán megtanulták általánosítani feladataikat. De a burzsoázia ugyanolyan mértékben alkalmatlan volt arra is, hogy a parasztságot maga után vonja, mivel a földesurakkal a közös érdekek egész hálózata kötötte össze, és félt a magántulajdon bármilyen megrázkódtatásától. Az orosz forradalom megkésettsége így nemcsak az időrend, hanem a nemzet szociális struktúrája kérdésének is bizonyult.

Anglia akkor hajtotta végre puritán forradalmát, amikor összlakossága nem haladta meg az 5 1/2 milliót, amiből félmillió Londonra jutott. Franciaországnak forradalma idején szintén csak félmillió lakosa volt Párizsban 25 milliós összlakosságából. A XX. század elejének Oroszországa mintegy 150 millió lakost számlált, ebből több, mint 3 millió esett Pétervárra és Moszkvára. Ezek mögött az összehasonlító számok mögött a legnagyobb társadalmi különbözőségeket bújnak meg. Nemcsak a XVII. század Angliája, de a XVIII. század Franciaországa sem ismerte még a modern proletariátust. Ugyanakkor a munkásosztály Oroszországban a munka minden területén, városon és falun, 1905-ben már nem kevesebb, mint 10 millió munkást számlált, ami a családokkal együtt több, mint 25 milliót jelentett, azaz többet, mint Franciaország lakossága volt a Nagy Francia Forradalom idején. Cromwell hadseregének erős kézműveseitől és szabad parasztjaitól kezdve - Párizs sans-culottjain át - Pétervár ipari munkásaig a forra-

dalom mélyen megváltoztatta társadalmi szerkezetét, mód-
szereit, és ezzel együtt céljait is.

Az 1905-ös események az 1917-es év mindkét forradal-
mának: a Februárinak és az Októberinek is prológusa volt.
A prológusban a dráma minden elemének megvetették az alap-
ját, csak nem vitték őket végig. Az orosz-japán háború
megingatta a cárizmust. A tömegmozgalmak háttérében a li-
berális polgárság megrémítette a monarchiát ellenzéki ség-
vel. A munkások a polgárságtól függetlenül szervezkedtek,
és vele ellentétben, szovjetek formájában, amelyeket ak-
kor hívtak először életre. Az ország nagy területén a pa-
rasztság felkelt a földért. Mind a parasztok, mind a had-
sereg forradalmi részei is vonzódtak a szovjetekhez, ame-
lyek a forradalom legnagyobb nyomásának pillanatában nyil-
tan kétségbe vonták a monarchia hatalmát. De valamennyi
forradalmi erő akkor lépett fel először, nem volt tapaszt-
alatuk, és nem bíztak eléggé a sikerben. A liberálisok
tüntetően visszaléptek a forradalomtól abban a pillanat-
ban, amikor világossá vált, hogy nem elegendő megingatni
a cárizmust, hanem meg is kell azt dönteni. A burzsoázia
hirtelen szakítása a néppel, minthogy a burzsoázia már
akkor is maga után vonta a demokratikus értelmiség jelen-
tős részét, megkönnyítette a monarchia számára a hadsereg
részekre bontását, a hű egységek kiemelését és véres ítél-
kezést a munkások és a parasztok fölött. Ha kishiján ösz-
sze is törték a bordáit, a cárizmus mégis élve és elég
erősen került ki az 1905-ös megpróbáltatásokból.

Milyen változásokat hozott az erőviszonyokban a 11
év történelmi fejlődése, ami a prológust a drámától elvá-
lasztotta? A cárizmus ezen idő alatt még inkább ellent-
mondásba került a történelmi fejlődés követelményeivel.
A burzsoázia gazdaságilag még hatalmasabb lett, de, ahogy
már láttuk, ez a hatalmasság az ipar magasabb fokú koncent-
rálásán és a külföldi tőke megnövekedett szerepén alapult.
Az 1905-ös leckék hatására a burzsoázia még konzervatívabb
és gyanakvóbb lett. A kis- és középpolgárság súlya, mely

korábban is csekély volt, még jobban lecsökkent. A demokratikus intelligenciának egyáltalán nem volt semmiféle szilárd társadalmi bázisa. Átmeneti politikai hatása lehetett, de nem játszhatott önálló szerepet: függősége a polgári liberalizmustól rendkívül megnőtt. Ilyen körülmények között csak a fiatal proletariátus adhatott a parasztságnak programot, zászlót és vezetést. A proletariátus előtt ily módon felmerülő óriási feladatok halaszthatatlannul szükségessé tették olyan sajátos forradalmi szervezet létrehozását, amely azonnal össze tudná fogni a néptömeget és alkalmassá tudná tenni őket a munkások vezette forradalmi cselekvésre. Így az 1905-ös szovjetek 1917-ben hatalmasat fejlődtek. Itt jegyezzük meg, hogy a szovjetek nem pusztán Oroszország történelmi elmaradottságának következményét jelentik, hanem a kombinált fejlődés termékei. Ezt mindennél jobban bizonyítja az a tény, hogy a legiparosodottabb ország, Németország munkássága sem talált az 1918-19-es forradalmi föllendülés idején más szervezeti formát, mint a szovjeteket.

Az 1917-es forradalomnak még mindig közvetlen feladata volt a bürokratikus monarchia megdöntése. De eltérően a régi polgári forradalmaktól, döntő erőként most egy új osztály lépett fel, amelyik a koncentrált ipar alapján jött létre, új szervezettel és új harci módszerekkel fegyverkezett föl. A kombinált fejlődés törvénye itt rendkívül erős kifejeződési formában tárul fel előttünk: a középkori korhadás megdöntésével kezdve néhány hónap alatt a hatalomhoz juttatja a proletariátust a kommunista párttal az élén.

Kiinduló feladatait tekintve az orosz forradalom így tehát demokratikus forradalom volt. De a politikai demokrácia problémáját új módon vetette föl. Miközben a munkások elárasztották az egész országot szovjetekkel, bekapcsolva azokba a katonákat és részben a parasztokat, a burzsoázia még mindig folytatta az alkudozást, hogy összehív-

ják vagy ne hívják össze az Alkotmányozó Gyűlést. Az események előadásának menetében ez a kérdés majd teljes konkrétségében elénk fog tárulni. Itt most csak a szovjetek helyét akarjuk megjelölni a forradalmi gondolatok és formák történelmi váltakozásában.

A XVII. század közepén Angliában a polgári forradalom a vallási reformáció köntösében bontakozott ki. A küzdelem azért a jogért, hogy saját imakönyvük szerint imádkozhassanak, azonosult a király, az arisztokrácia, az egyházi fejedelmek és a Róma elleni küzdelemmel. A presbiteriánusok és a puritánok mélyen meg voltak győződve arról, hogy földi érdekeiket az egyházi gondviselés megingathatatlan oltalma alá helyezték. Azok a feladatok, melyekért az új osztályok küzdöttek, elválaszthatatlanul összeforrtak tudatukban a bibliai szövegekkel és az egyházi szokások formáival. Az emigránsok magukkal vitték az óceánon túlra ezt a vérrel megerősített hagyományt. Innen ered a kereszténység angolszász interpretációjának kivételes életereje. Látjuk, hogy Nagy-Britannia "szocialista" miniszterei gyávaságukat még ma is ugyanazokra a mágikus szövegekre alapozzák, amelyekben a XVII. századi emberek keresték bátorságuk igazolását.

Franciaországban a katolikus egyház, miután átlépte a reformációt, államegyházként élt a forradalomig, amely a polgári társadalom feladatainak kifejezését és igazolását nem a bibliai szövegekben, hanem a demokrácia elvont fogalmában találta meg. Akármilyen nagy is Franciaország mostani vezetőinek gyűlölete a jakobinizmus iránt, de az tény, hogy éppen Robespierre szívós munkájának köszönhető, hogy még mindig megőrizték annak a lehetőségét, hogy konzervatív uralmukat ugyanazokkal a formulákkal leplezzék, mint amelyek segítségével valamikor lerombolták a régi társadalmat.

Minden nagy forradalom a polgári társadalom új korszakát és osztályainak új tudatformáit jelezte. Ahogyan

Franciaország átlépett a reformáción, éppúgy lépett át Oroszország a formális demokrácián. Az orosz forradalmi párt, amelynek egy egész korszakra kellett bélyegét rányomnia, a forradalom feladatainak kifejezését nem a Bibliában kereste és nem a "tisztá" demokrácia szekularizált kereszténységében, hanem a társadalmi osztályok anyagi viszonyaiban. A szovjet rendszer ezeknek a viszonyoknak a legegyszerűbb, leplezetlen, nyilvánvaló kifejezését adta. A dolgozók uralma elsőként a szovjetek rendszerében valósult meg, amelyik, bármilyen nagyok is voltak közeli viszontagságai, éppúgy kitörölhetetlenül került be a tömegek tudatába, mint ahogy a maga idejében a reformáció vagy a tiszta demokrácia rendszere.

/Fordította: Angi János/

A tanulmány forrása:

Trockij, L.D.: Isztorija ruszkoj revoljucii 1.
Berlin 1931.
pp. 19-33.